

Guldet i Äskatorp

När bonden Peter Andersson (kallades Börka-Peter) en dag juni 1867 grävde i sin åker hittade han ett vackert runt guldsmycke. Det hände framför hans gård nr 7 i Eskatorp (äldre stavning av Äskatorp) i Fjärås nära Kungsbacka-fjorden.

Äskatorp och Fjärås kyrka i bakgrunden

Börka-Peter, som tydligen var en klok och ärlig man, lämnade samma vecka in fyndet till Göteborgs museum. Det inlöstes senare av Statens Historiska museum i Stockholm. En teckning av Eskatorps-fyndet publicerades redan följande år i George Stephens praktverk *The Old Northern Runic Monuments* och Hallands fornminnesförenings årskrift 1868.

När jag började släktforska 2014 fann jag en del band med Äskatorp. Där bodde Carl Peter Mathiasson och hans hustru Britta Stina Larsdotter, som var grannar till Börka-Peter. De hade en dotter Josefina som träffade Alexander Simonsson från Asserlund i Fjärås. De båda gifte sig och

flyttade till Vallda, där de fick sonen Axel. Tyvärr dog Josefina i barnsäng.

Axel blev så småningom min morfar och berättade för oss om guldfyndet i Fjärås.

Jag ville veta mer om Äskatorps by och fick kontakt med Nanny, 96 år, för en pratstund. Hon föddes 1918 och levde till 2024, alltså i 106 år. Nanny, som var en helskräpt dam, berättade om Börka-Peters guldfynd, vilket naturligtvis var en stor händelse och samtalsämne för byborna. Några av grannarna reste till och med upp till Historiska museet i Stockholm för att beskåda smycket där det förvarades. De fick då veta av amanuensen att smycket fanns inlåst i ett stöldsäkert skåp. Tyvärr hade han inte lov att visa upp det, så de långväga gästerna fick resa hem till Äskatorp igen i oförrättat ärende.

Guldsmycket visade sig vara en s k **brakteat** från folkvandringstiden (400-500 år e Kr). Det var av tunt guldbleck och vägde 3,7 ort, dvs 15,6 gram och hade en diameter på 25 mm. På mittpartiet av smycket finns en bild av en häst omgiven av en ring med runor. Smycket har en vacker ögla sirad med trådsirater och en kantrand.

Brakteat hittad 1867 i Äskatorp

Ännu ett guldfynd från folkvandringstiden

I samband med utgrävningar för ett villa- bygge hittades **enligt** Hallands Nyheter den 15 april 2016 ännu en guldklump i åkern, bara några meter från det förra fyndet. Det visade sig också vara en brakteat, ett hängsmycke som vägde 4 gram och med en diameter på 25 millimeter. Det har sannolikt tillverkats av ett romerskt guldmynt.

- Det är ett hängsmycke i rent guld, med ett fantastiskt bildmotiv, säger projektledaren Bengt Nordqvist till TT. Motivet är i högsta grad nordiskt – Oden rider till häst. Det är en lite tidigare typ, uppskattningsvis från 400-talet efter Kristus.

– Det är mycket sällan vi får "guldglass" i samband med våra utgrävningar. Här har vi det i dubbel bemärkelse, säger Bengt Nordqvist.

Troligen handlar det om en form av medalj, en militär utmärkelse, som hamnat i marken som offergåva.

Brakteater hittas ofta så här, ansamlade kring en liten punkt. Men varför man offrat guld och varför på så märkliga platser, i utmarkerna? Den knuten har vi inte lyckats lösa än.

Jag har hållit på i 40 år som arkeolog och äntligen hittar man ett sådant fantastiskt föremål. Det är ett litet, litet föremål, men det har en fantastisk stor historia att berätta, säger Bengt Nordqvist

Brakteat upphittad 2016 i Åskatorp

Foto: Bengt Nordqvist.

Herulerna – en mytomspunnen grupp

Smycket kan ha kopplingar till såväl heruler, som hunner och romare.

Det som gör de båda fynden extra spännande är, enligt Bengt Nordqvist, en runinskrift på det först hittade smycket. En formulering som tolkats som "jag erilen" gör att guldfynden skulle kunna ha med herulerna att göra. Herulerna var en mytomspunnen germansk folkgrupp med kopplingar till södra Skandinavien.

- Eriler, eller heruler, finns omnämnda i antika källor som deltagare i de stora krigerna mellan romare, hunner och goter, säger han. Hunnerna kom över stora mängder guld, som de bland annat delade ut till sina hjälptrupper. Kopplingen till de antika skrifterna är förstås väldigt spännande.

Fakta om brakteatsmycken

Brakteat är ett forntida mynt med en beskyddande amulett i formen av ett hängsmycke. Benämningen kommer från latinets bractea i betydelsen tunn plåt. I regel består de äldre och ensidigt präglade varianterna av tätt sammanpressade guldplattor. Brakteaterna är ofta så tunna att framsidans motiv kan ses i negativ relief på dess baksida. Brakteaten fick i vissa sammanhang en renässans mot slutet av 1600-talet.

Guldbrakteater var ett omtyckt hängsmycke hos förmöget folk i Norden. Av gravfynd känner man till brakteater som bars tillsammans med pärlor på ett halsband. De påträffas inom hela den europeiska kontinenten, även om de är vanligast i Danmark, Sverige och Norge.

Ovanstående uppgifter är hämtade från Elof Lindälvs bok *Fornfynd och fornminnen i norra Halland*. Brakteaten från Äskatorp i Fjärås pryder omslaget på boken.

Enligt Nationalencyklopedin och Bengt Nordqvist är brakteater en form av runda, ensidigt präglade hängsmycken i guld, som förekom i bland annat Norden under folkvandringstiden (cirka år 370-600). Smyckena tros vara tillverkade med inspiration av senromerska kejsarmedaljer eller mynt.

Brakteaterna, som ofta hittats i nedgrävda skatter, kan ha en rad olika motiv från den fornnordiska mytologin. I vissa fall förekommer runinskrifter.

Oden är den vanligaste guden på smyckena. Det nu upphittade smycket visar bland annat Odens huvud och en häst. Totalt har omkring 200 brakteater påträffats i Sverige.

En liten reflektion

I Ässerlund var det framför allt på 1600 - 1700-talet vanligt att bönderna byggde sig stora båtar. De seglade iväg till främmande länder för att komma över silver och andra varor.

I Äskatorp däremot grävde man där man stod på sin åker och hittade guld!

Läs mer

För den som vill läsa mer om guldfynd och livet i Äskatorp under 1800-talet finns mycket intressant att läsa:

- Elof Lindälv: Fornfynd och fornminnen i norra Halland. Sid. 259 ff.

- Johan Ericsson: Eskatorps by 1850 -1959

- Statens Historiska Museum

www.historiska.se

Gå till Meny / Guldrummet / Sök på Eskatorp

Kungsbacka i februari 2025

Jan Claesson